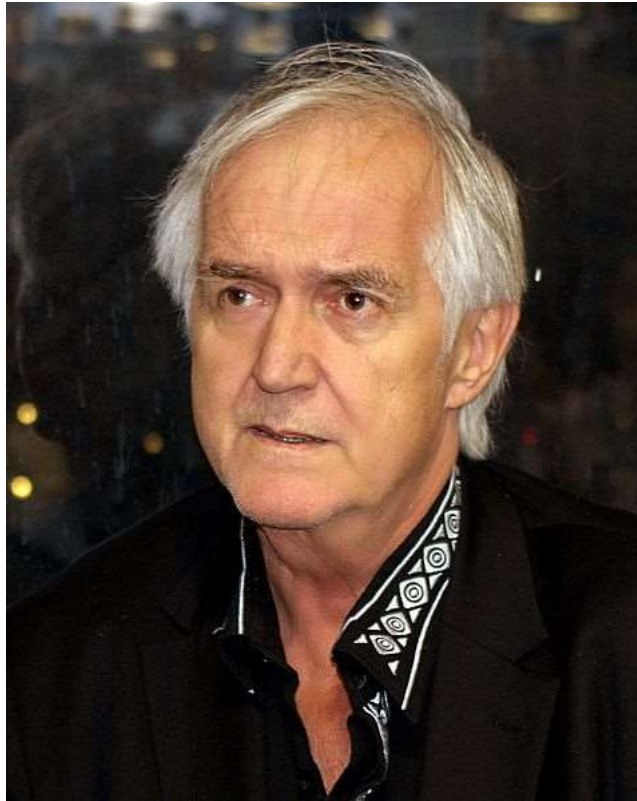

Ur *Internationalen* 12/1997

Ronnie Celander

Möte med Mankell – författare, socialist, människovän

Henning Mankell i New York 2011.

Foto: [David Shankbone](#), [CC BY 3.0](#), via Wikimedia Commons

Möt Henning Mankell, en av Sveriges mest lästa författare idag. Romanerna om Kurt Wallander har sålt runt en miljon exemplar. Henning Mankell arbetar med teater i Mocambique och är nu i Sverige bland annat för att lämna in manuskriptet till sin sjunde Wallander-roman. Här talar han med *Internationalen* om folkrörelser, litteratur, ondska, socialism och framtiden.

I en intervju i höstas talade du om "själyförnekelse" och att vi svenskar bar på en "kollektiv skuld". Kan du förklara vad du menade?

Sa jag verkligen så?

Ja, enligt artikeln.

Det var snarare vad journalisten skrev.

Vad jag menade var nog att man ställer sig fel frågor. Varför går det så illa för den svenska ekonomin? Varför har vi den här sociala nedrustningen, och allt det där?

Det finns en självanklagelse i detta — vad gjorde vi fel? Det är ju alldeles fel fråga att ställa sig.

Sverige har, som ett litet rovgirigt kapitalistiskt land, spelat med på den internationella marknadens villkor. Man har låtit storföretagen och företagarna sköta sig själva, och så har vi fått den här utarmningen av ekonomin, vilket inte bara sker här i Sverige.

Folk ställer sig, som sagt, fel frågor. Man söker boven, orsakerna, hos sig själv. Det är nog lite av den lutheranska traditionen — går det illa beror det på dej själv.

Det är naturligtvis ett helt hopplöst samhällsfenomen. Det leder till resignation, istället för vilja att gripa fatt i situationen. Sverige har haft problem tidigare. Folk har då manifesterat emot vad som då skedde, och gjort något åt sin situation. Förr eller senare sker det något.

I höstas såg jag för första gången på många är uppmaningar till demonstrationer. Fastklämda under vindrutetorkare, där det vanligen sitter reklam lappar från pizzerior, satt nu flygblad med uppmaningar till uppror.

”Just det”, tänkte jag, ”tiden vänder”.

Det har varit en hel del manifestationer på senare tid, bland annat byggnadsarbetare som körde igång en demonstration mot arbetslösheten...

Det är jättebra. Det kommer att komma mer och mer. Precis vad jag menar — tiden vänder. För eller senare återerövrar folkrörelserna, gamla och nya, den makten man lämnat ifrån sig till de professionella politikerna, eller ”politikmissbrukarna”.

Vem tror du utnyttjar och gnuggar händerna åt den här självförnekelsen och indignationen som skapats?

Allt prat om två tredjedels-samhället som är på väg. Det är redan här.

Vad menar du?

Det har börjat uppstå en väldigt stor grupp utslagna i samhället. Ungdomar som aldrig någonsin kommer att få något arbete, trots att det finns en oerhörd massa arbete som behöver utföras. Det är klart, mitt i allt detta finns ett antal människor som gör sig rika på denna utveckling. Dom gnuggar såklart händerna.

Jag tror aldrig jag sett så många nya Mercedesar på gatorna i Stockholm. Det är också ett symptom på att vissa gör sig väldigt rika på andras bekostnad.

Du har talat dej varm för folkrörelserna och deras betydelse. Vad menar du mer konkret? Är det både fackföreningar och nykterhetsrörelsen, eller andra organisationer du tänker på...?

Jag kan hålla med om att i dag är ordet folkrörelser väldigt utarmat. När jag använder det har jag gått ner i den svenska historien, och sett framväxten av ett Sverige som lämnade fattigdomen bakom sig. Framväxten av demokrati hängde samman med olika typer av folkrörelser. Nykterhetsrörelsen, demokratirörelsen på 1880-talet, rösträttsrörelsen, rörelsen för 8 timmars arbetsdag osv...

Dessa folkligt förankrade rörelser var en förutsättning för ett ”ickefattigt” Sverige. Sedan skedde något. Många blev för stora och professionaliserade och lämnade därmed sina rotfästen. Socialdemokratin, med förgreningar, är det mest lysande exemplet.

Med att återta makten i folkrörelserna, då menar jag att de människor som samlas till manifestationer på gator och arbetsplatser kan ändra någonting. Ungdomen idag skapar nya folkrörelser.

Vi har skrivit mycket om arbetslösa som går ihop och bildar föreningar. Till exempel ett gäng tjejer som kallar sig Amason. Är det dessa du menar?

(börjar rota bland tidningarna på bordet, och ögnar igenom Internationalens mittuppslag om Amazon)

Precis! De går ihop för att de har ett gemensamt intresse. Det är själva fröet till en politisk rörelse. Först går man in för att förändra sin situation, sen inser man att man faktiskt är en del av en politisk rörelse. Det som växer ur detta är räddningen och framtiden för Sverige.

Men folkrörelser, och folkbildningstanken överhuvudtaget, med sina jämlikhetsideal i botten, möter mothugg. I en krönika i Finanstidningen nyligen menar artikelförfattaren att media-

utvecklingen, där hushåll nu har tillgång till 20 privata TV-kanaler och en hel drös av privata reklamradiokanaler, "äntligen" sätter stopp för folkbildningsförmynderiet". Det finns starka krafter som absolut inte ser det som positivt att folk organiserar sig i folkrörelser, och i bred folkbildning. Hur reagerar du på ordet "folkbildningsförmynderi"?

Sverige idag är ett idealtillstånd för en del människor. Det går lätt för dem att hantera framväxten av ett nytt klassamhälle.

Vilka tänker du då på?

Det finns människor Sverige idag som är jävligt rika. Aktieägare och företagare. Det är klart att de har ett intresse av journalister som skriver precis just så här. Det är ett sätt att försvara och motivera sin egen bild av hur samhället borde se ut. Jag kan inte kommentera just denna specifika artikel, men generellt är det så. Och har väl alltid varit. Det vill säga rädslan bland de rika och besuttna att kunskapen om orsak och verkan sprider sig i de stora samhällslagren.

Under den period du tidigare beskrev, med framväxande demokrati och 8-timmars rörelser, trodde många, till och med socialdemokraterna, också på någon typ av socialistisk utveckling. Tror du man i längden kan ha en rörelse för ökat folkligt deltagande och bildning, utan att ta makten över samhällets produktionsmedel?

Nej, det tror jag inte. Jag är socialist, det har jag alltid varit.

Vad är själva grunden i den socialistiska tanken?

Jo, frågan om solidariteten. Den grundtanken är det sannerligen inget fel på. Ingen tror väl på allvar att vi får en bättre värld av att vi idkar egoism och rovgirighet? Jag tror det i alla fall inte. Jag pratar lika mycket om socialism idag som jag alltid har gjort. Det är försöken att, förverkliga vissa typer av socialism som slagit fel. Det betyder inte att det är något fel på grundtanken. Jag är fullkomligt övertygad om att det fortfarande är den enda vägen att få ett ordentligt fungerande rättvist samhälle.

Exakt hur det kommer att se ut kan varken du eller jag svara på.

Handelskapitalisterna på sin tid, vars kapital var en av förutsättningarna för den industriella revolutionen, satt knappast i ring och funderade, "hur ska vi nu organisera den annalkande industriella kapitalismen". De kunde inte veta vad som skulle komma. Rörelsen mot målet kan man kanske styra, någorlunda i alla fall, men ingen kan veta hur det kommer att se ut och organiseras.

Det finns ett begrepp som heter "när tiden är mogen". Det finns inget standardsvar på hur man ska gå tillväga. Däremot finns det vissa förutsättningar. En av dem är till exempel det dom här tjejkerna gör (pekar på "Amazon"-artikeln). De slår sig samman och försöker bevisa för sig själva att de har så mycket större kraft än vad de trodde individuellt. Det är första steget. Kunskapsutvecklingen är det andra steget. Vad som sen händer under vägen kan inte jag svara på. Men jag är övertygad om att ett rättvist samhälle på lång sikt bygger på solidaritet. Och socialism är rörelsen som utgår från tanken om solidaritet. Att dela på tillgångarna och ta ett gemensamt ansvar, på ett internationellt, nationellt, regionalt och lokalt plan.

Har dina visioner förändrats med östblockets fall?

Nej, egentligen inte. När jag var 18-19 år, besökte jag Östtyskland. Det här är ingen lösning på problemet, tänkte jag redan då. Det är ett sätt att komplicera problemet — att kalla det här socialism.

Finns det någon "realsocialism" hittills i historien som du tycker lyckats?

Nu ska jag sticka ut hakan lite grand. Trots alla problem tycker jag att Kuba är ett fantastiskt exempel.

Mycket är tokigt, det behöver vi inte gå in på nu. Men om man exempelvis tittar på utbildningen och hälsovården detta fantastiska att lilla Kuba nu kan exportera oerhört skickliga läkare till länder i tredje världen.

Kuba är ett litet land i det stora hela. Faktum är att många länder nu, trots USA:s blockad, investerar i det här lilla landet. För det finns en kraft i det landet, som stått emot, alla dessa år av isolering och missbruk från Sovjets sida.

Jag har aldrig lovordat Kuba okritiskt. Det gör jag inte nu heller. Men betrakta Kuba kritiskt så ser du att det finns mycket positivt.

Många av dina böcker verkar handla om ondskan i olika skepnader. Håller du med om det?

Jag har skrivit mycket om att det inte finns några onda människor.

De senaste åren har det återigen pratats och skrivits om "mördar"- och "våldtäkts"-gener osv. Tror du det finns ett politiskt intresse av att hävda att ondskan är genetisk?

Det finns alltid ett politiskt intresse av att sprida irrläror. Det finns alltid ett politiskt intresse av att få folk att ägna sig åt horoskop istället för verkligheten. Det finns alltid ett politiskt intresse av att människor ska missförstå orsakssammanhang. Och det finns alltid ett politiskt intresse av att folk ska gå ut och jaga förment onda människor istället för att fråga sig — vad är roten till ondskan? Kanske är det arbetslösheten eller den sociala utslagningen.

Dessa människorna menar på allvar att roten till ondskan är genetiskt betingad.

Det är helt vansinnigt, det måste bekämpas med näbbar och klor!

Det är medeltida irrläror. Naturligtvis är det inte så.

Men de är väldigt populära, eller i alla fall på väg att bli. Jag vet. Det är fruktansvärt. Det måste som sagt bekämpas.

Det finns en idealistisk och en rationell humanism. Den verkliga humanismen för mig handlar om att betrakta människan som en rationell varelse. Gör vi det, fördömer vi dessa tankar. Annars skulle vi dela upp folk och säga "du är ond, men det är inte jag". Det är för mig en absurd syn på vad människan är. Det finns ingen genetisk ondska.

Däremot finns det en massa onda samhällseliga orsaker, som leder till att människor begår förskräckliga brott.

Exempelvis...?

När folk blir tillfälligtvis nedsparkade, nedslagna och ihjälslagna på gatorna. Inte fan är exempelvis skinnskallarna onda människor i sig. En ond omständighet, eller ett ont ideal kanske. Men ingen djäväl ska få mig att tro att man skulle kunna öppna skallen, och säga "titta, det sitter en ond gen därinne". Icke, icke.

(skakar upprört på huvudet)

Maj Sjöwall och Per Wahlöö kallade sin romanserie "roman om ett brott" för ett politiskt projekt. Ser du på dina kriminalromaner på samma sätt?

Jag har aldrig haft någon ambition att skriva kriminalromaner. Jag är fortfarande tveksam till om jag verkligen gör det. Det som intresserar mig är att gestalta, och se ett samhälle i brottets spegel. Alla de här böckerna handlar egentligen om en och samma sak — hur det svenska rättssamhället håller på att bryta ihop. För mig är det en oerhört allvarlig fråga därför att det är ett hot mot själva fundamentet i en demokrati. Du kan aldrig ha ett demokratiskt samhälle utan ett fungerande rättssamhälle. Det är en självmotsägelse, det går inte.

Det är vad de här böckerna handlar om. På det sättet kan du säga att det är ett politiskt projekt. Det har alltid varit min ambition. Jag skulle aldrig i mitt liv ta Wallander i nypan och säga

”vad ska jag hitta på åt honom nu då”. Det är det som gör att jag slutar nu . Det kommer två böcker till, en i år och en nästa år. Sen är det slut.

Jag vill inte hamna i en situation där jag skriver böckerna för deras egen skull.

Jag ska berätta en sak för dig — det här är viktigt. Jag får en oerhörd massa reaktioner från läsare. Jag har hitintills inte fått ett enda brev där någon frågar vad Wallander äter till middag eller om han har märkesunderkläder. Alla tar upp frågorna i böckerna, diskuterar det här med rättsosäkerheten. Det betyder att jag faktiskt har uppnått en dialog med läsarna. Kanske var det så, när jag började skriva böckerna, att det fanns ett behov av en figur man kan identifiera sig med. Wallander delar den här oron med väldigt många människor. Det blev en politisk litterär dialog.

Ingen jävel skall komma och säga att böckernas genomslagskraft i första hand beror på att jag skriver spännande, eller gör bra intriger. Utan det beror på vad böckerna handlar om. Det är jag övertygad om.

Med tanke på hur samhället har förändrats, tror du att en ny generation författare kan komma fram, som speglar dagens samhällsutveckling?

Återigen, jag tror vi befinner oss i en vändpunkt. Jag tror och hoppas att vi kommer att se en ny generation författare som också läst exempelvis Ivar Lo-Johansson. Inte minst på grund av självbevarelsedrift, när de märker att ingen orkar läsa vad de skriver. Då måste de fråga sig varför. Därför är det ett utmärkt tecken att mina böcker går ut i så stora upplagor som de gör, om du förstår vad jag menar.

Du har skrivit barnböcker, gjort barnteater, skrivit romaner med barn och ungdomar centrum. Varför är barn så viktigt för dig?

Det finns ett enkelt svar vad är viktigare än att tala med nästa generation?

Observera tala med, inte till. De har nog med folk som talar till dem.

Biologiskt har vi människor en enda funktion, det är att föröka oss. Vad vi kan göra i övrigt är att fostra. Att injuga, injuta självförtroende och kunskap i dem som ska överleva och leva vidare. Då är det naturligt att man ägnar mycket kraft åt barnen. Så enkelt är det för mig. Jag har svårt att se något som är viktigare.

Du har kritiserat utbildning och undervisningsväsende i Sverige.

Jag har ju skällt som fan på den undermåliga historieundervisningen i skolan. Om man gör unga människor i dag utarmade vad gäller deras historia, då lär de sig inte att vi har haft problem tidigare i det här landet, och hur dessa löstes. Skickar vi ut femtonåringar från skolan som inte har en aning om det här, berövar man dem redskap att tänka framåt och påverka. Det är ett stort svek mot unga människor, att inte lära dem deras historia. Det är ett exempel på undervisningens förfall.

Slutligen, ett annat genomgående drag i dina böcker och i uttalanden du gjort, är optimismen. Du tror på förändring, du tror att människan innerst inne är solidarisk. Var hittar du kraften till denna optimism?

Sunt förnuft.

Det finns ingen orsak att hänge sig åt lyxen pessimism. Pessimism är en lyx för mig, ungefär som att köpa en Mercedes. I pessimismen ligger oansvarigheten, det kan jag inte ställa upp på.

Situationen i världen är förfärlig. Men jag är övertygad om att någonstans i förlängningen ligger ändå en värld där förnuftet får råda. Det är oförnuftigt att Sverige ser ut som det gör. Det är oförnuftigt att en massa ungdomar ska vara utan jobb, när det finns en massa arbete som måste göras.

För mig är solidaritet förnuftigt, inte i första hand en känsla, utan förnuft.

Lästips

Henning Mankell (1948-2015) är författare till en mängd böcker och ett stort antal filmer och TV-serier är baserade på hans verk, se [Henning Mankel-bibliografi](#) (på Wikipedia).